

Műhely

Idősbarát Önkormányzatok

Mitől lesz idősbarát egy önkormányzat? A kérdés megválaszolásához az „Idősbarát Önkormányzat” Díjban részesülő önkormányzatok pályázati anyagait vizsgáltam, dokumentum elemzéssel.

Az Idősbarát Önkormányzati Díjat az 58/2004 (VI.12.) ESZCSM-BM együttes rendelete (továbbiakban: rendelet) szabályozza. Az alapítók a Díj megalapításával azt a célt tűzték ki, hogy a díj járuljon hozzá a helyi szintű aktív önkormányzati időspolitika megerősítéséhez, ismerje el az önkormányzatok idősekért vállalt cselekvő felelősségét, valamint az idősügyi tevékenységek konkrét eredményeit.

A Díjat pályázat útján azok a helyi önkormányzatok nyerhetik el, amelyek:

- 1. ellátják mindazon feladatokat, amelyeket a jogszabály hatáskörükbe utal, és ezen felül
 - 2. megvalósítják a rendeletben meghatározott alábbi, általános követelményeket:
 - aktív tevékenységükkel – például pályázati lehetőségek kihasználásával – elősegítik az idősokorúak helyi szervezeteinek működését, illetve hozzájárulnak szabadidős programjaik megszervezéséhez,
 - példamutató együttműködést alakítanak ki az idősügyi területén tevékenységet folytató szervezetekkel, illetve személyekkel,
 - a helyi közösség életébe, közéletébe, illetve annak alakításába széleskörűen bevonják az idősokorú polgárokat, illetve szervezeteiket,
 - foglalkoztatási lehetőségek teremtésével ösztönzik, elősegítik az idősek meglévő képességeinek megőrzését, tudásuk, tapasztalataik hasznosulását életminőségük javítását
- az a), d) pontban meghatározottak megvalósításával kialakították a helyi idősbarát politika azon rendszerét, amely hosszú távon biztosítja e területen az eredményes működést.

A Díj odaítélésekor előnyt jelent:

- jó gyakorlatok bemutatása

- aktivitást igénylő megvalósult közösségi programok bemutatása
- a pályázó önkormányzat által elfogadott idősügyi önkormányzati stratégia
- új együttműködési formákat kereső idősügyi civil érdekérvényesítő szerveződések létrehozásának segítése.

A pályázat készítése során a pályázó önkormányzatnak be kell mutatnia a helyi idősügyi tevékenységek rendszerét, valamint az általános és előnyt jelentő szempontok érvényesülését.

A benyújtott pályázatból megismerhetőnek kell lenni, hogy milyen önkormányzati elvek, koncepciók állnak a helyi időspolitika háttérben, milyen célok határozzák meg az önkormányzati döntéshozatalt és döntésvégrehajtást. A meghozott döntések, pedig hogyan járulnak hozzá az idősek „jól-létéhez”. Hogy valósul meg az idősek-fiatalok közötti együttműködés, hogy valósul meg z idősek érdekében az információáramlás és párbeszéd.

A pályázó önkormányzatoknak tehát a pályázat készítése során be kell mutatniuk:

- az önkormányzatot;
- az általuk ellátott, idősek életét érintő kötelező ellátásokat, azok szervezési módját, az igénybevevők számát;
- az idősek életét érintő önként vállalt feladatokat, programokat;
- azokat az elveket, szempontokat, melyek alapvetően meghatározzák az idősügyiben az önkormányzati döntéshozást, döntések végrehajtását;
- az eddigi önkormányzati tevékenységeket idősügyiben;
- az elért eredmények és önkormányzati tevékenységek hatását az idősekre, a helyi társadalomra; valamint
- az önkormányzati idősügyi együttműködéseket.

A pályázat maximum 10 oldal terjedelmű lehet. Ahhoz csatolni kell az egyes szervezetekkel való együttműködési megállapodásokat, támogató nyilatkozatokat.

A pályázatban kezdetben még a 60 év feletiek, majd később a 65 év feletiek tekintendők időseknek. (Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Széman Zsuzsa is arról ír egy tanulmányában¹, hogy az idősoros és nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő „60 év fölötti”, vagyis idős, illetve idősebb meghatározás „felfelé”, a „65 év és idősebb” meghatározásra módosult. Kiemeli továbbá, hogy ezzel párhuzamosan tovább élt a Habcicsek-Pákozdi (2004) által tett „60 év fölötti” azaz időskorú népesség megjelölés is. Vagyis a statisztikák, nemzetközi szervezetek definíciója vagy a 60, vagy a 65 évet alkalmazta. Egy – többek között az idős népesség demográfiai jellemzőit taglaló – tanulmányban² ugyancsak megjelenik, hogy a társadalom tagjai az öregkor alsó határának nem a 60., hanem a 65. évet tekintik.)

Úgy vélem, hogy elegendő a pályázatokat elbíráló illetékes szakminisztérium felkeresése (tekintettel arra, hogy közpénz odaadományozásáról révén szó) a célból, hogy nyertes pályázatot tanulmányozásra megkérhessem. Tévedtem. Az illetékes szakminisztérium rendelkezésemre bocsátotta ugyan a nyertes pályázatokat benyújtó önkormányzatok listáját azzal a megjegyzéssel, hogy az önkormányzatok felkeresése az én feladatom.

Interneten keresztül, az egyes önkormányzatok honlapjait megkeresve igyekeztem felkutatni azok e-mail címeit. Több-kevesebb sikerrel. Volt, ahol nem áll rendelkezésre e-mailen keresztül történő kapcsolattartási lehetőség, illetve több helyen nem elérhetőek az önkormányzatok a honlapon jelzett e-mail címen.

Az illetékes szakminisztériumtól kapott lista értelmében 2004 – 2013 közötti időszakban **65 önkormányzat** részesült „Idősbarát Önkormányzat” Díjban az alábbi megosztás szerint 2004-ben három; 2005-ben, 2006-ban, 2007-ben hat-hat; 2008-ban hét (melyből egy önkormányzat különdíjban részesült); 2009-ben, 2010-ben, 2011-ben, 2012-ben hat-hat; 2013-ban, pedig tizenhárom (ebből három önkormányzat részesült különdíj-

ban, négy önkormányzat megosztva, illetve két önkormányzat megosztott különdíjban) önkormányzat részesült a Díjban.

A Díjat nyert 65 önkormányzat közül:

- 20 községi önkormányzat (a díjat nyert önkormányzatok: 30, 77 %),
- 2 nagyközségi önkormányzat (3, 08 %);
- 16 városi önkormányzat (24, 62 %);
- 11 megyei jogú városi önkormányzat (16, 92 %);
- 4 megyei önkormányzat (6, 15%);
- 12 Budapest kerületi önkormányzat (18, 46 %).

A díjat nyert 65 megkeresett önkormányzat közül 18 önkormányzat reagált megkeresésemre. A válaszolási hajlandóság ebben az értelemben 27,69 százalék.

A 18 önkormányzattól 2 önkormányzat válaszolt ugyan megkeresésemre, de érdemben, a pályázati anyagokat illetően nem tudott segítséget nyújtani. A Somogy Megyei Önkormányzattól, (mely 2005-ben részesült a Díjban), valamint Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzattól (mely 2008-ban részesült a Díjban) kapott válasz értelmében a pályázatok az önkormányzatoknál sem elektronikusan, sem pedig papír alapon nem elérték. A Somogy Megyei Önkormányzat javasolta számomra felkeresni az illetékes minisztériumot a nyertes pályázati anyagokkal kapcsolatban.

Továbbá az első évben, 2004-ben díjat nyert Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatánál ugyancsak nem áll rendelkezésre már a nyertes pályázat, de az önkormányzat illetékes szakembere rendelkezésemre bocsátotta a város idősügyi koncepcióját, annak felülvizsgálati anyagát, valamint a város idősügyi programját.

A 65 díjnyertes pályázatból fentiek értelmében 15-öt (23,08 %) tudtam tanulmányozni az alábbi megosztásban:

- 2005-ös évből: Budapest Főváros XIII. kerületi Önkormányzat
- 2006-ból: Hajdúböszörmény Város Önkormányzat, Jász – Nagykun - Szolnok Megyei Önkormányzat, Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata
- 2007-ből: Budaörs Város Önkormányzat,

Makó Város Önkormányzata

- 2008-ból: Budapest XVIII. Kerület Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata
- 2009-ből: Tokaj Város Önkormányzata, Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata
- 2010-ből: Budapest III. kerület Óbuda – Békásmegyér Önkormányzat, Nagykőrös Város Önkormányzat
- 2012-ből: Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata
- 2013-ból: Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Budapest I. Kerület Budavári Önkormányzat, Budapest Főváros VIII. Kerület Józsefvárosi Önkormányzat

A nyertes pályázatokat visszaküldő önkormányzatok közül:

- 1 megyei önkormányzat (a díjat nyert összesen 4 megyei önkormányzattól)
- 4 megyei jogú városi önkormányzat (a díjat nyert 11 megyei jogú városi önkormányzattól)
- 5 városi önkormányzat (a díjat nyert 16 városi önkormányzattól)
- 5 Budapest kerületi önkormányzat (a díjat nyert 12 Budapest kerületi önkormányzattól)

Sajnálatos tény, hogy a 22 községi (melyből 2 nagyközségi) önkormányzat közül egyetlen egy sem küldte meg számomra nyertes pályázati anyagát!

A Díjat kapott önkormányzatok pályázati anyagainak összehasonlítását megkönnyítette az a tény, hogy a pályázati anyagok összeállítása minden esetben azonos – fentiekben részletezett - szempontok mentén kell, hogy történjen.

Fontos, hogy az egyes önkormányzatok törvényben előírt kötelező feladatellátásukkal mennyi idős embert, milyen minőségben érnek el, ugyanakkor az egyes pályázati anyagok elemzésekor különös hangsúllyal szemléltem a kötelező feladatokon felüli, önként vállalt önkormányzati aktivitást azzal a szándékkal, hogy mindazon „jó gyakorlatokat” összegyűjthessem (további saját javaslatokkal kiegészítve), melyek valóban példaértékűen szólítják meg az idős embereket és melyek más önkormányzatok számára is adaptálhatók, követendőek lehetnének.

„Idősbarát Önkormányzat” Díjban részesült önkormányzatok összehasonlító elemzése

Az elemzés elkészítését felsorolásszerűen, az általam a pályázatokból leglényegesebbnek ítélt tényezőket (idősek aránya a lakosságon belül; legfontosabb problémák, szükségletek; a kötelezően ellátott, illetve önként vállalt feladatok illetve az azokat igénybevevő idősök száma; az önkormányzat idősügyi alapelvei, stratégiája; az elért eredmények, önkormányzati tevékenységek hatása az idősekre) szempontokat, elemeket kiemelve, röviden, az áttekinthetőségre törekedve végeztem.

Az „Idősbarát Önkormányzat” Díjban részesült önkormányzatok összehasonlító elemzéséből leszűrt tapasztalatok, főbb megállapítások:

Az idősök szociális helyzetére, életkörülményire, egészségi állapotára jelentős hatással van a korábban végzett munka jellege, valamint lakáskörülményeik.

Minden önkormányzat esetében hangsúlyosak a pénzbeli és természetbeli ellátások. Számos esetben ezen ellátási formák a napi létfenntartáshoz járulnak hozzá.

Az egyes idős gondozást végző intézmények alapítvány(ok)tól kapott támogatása nem egy esetben a tárgyi eszközök javítására, fejlesztésére fordítódik.

Az önkormányzatok fejlesztési irányai az alábbiakban mutatkoznak meg: akadálymentesítés, illetve annak továbbfolytatása; ágazatok közötti együttműködés.

A tárgyi eszközök beszerzése, idősök részére szervezett programok lebonyolítása tekintetében egyes helyeken fontos szerepe van az intézményi alapítványoknak.

Pozitívnak értékelem az idősügyi szervezetek képviselőinek jelenlétét az önkormányzatokban (idősügyi szervezetek részére ingyenes helyiség rendelkezésre bocsátása, rezsiköltségek átvállalása) elsősorban véleményezési jogkörrel.

Pozitív és követendő lenne Idősügyi referens alkalmazása (mint például Nagykőrös Város Önkormányzatánál, illetve Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzatánál) az egyes megyei, illetve városi önkormányzatoknál (akinek

feladata lenne a szociális alap-, és szakellátó intézményekkel, civil szervezetekkel, történelmi egyházakkal való kapcsolattartás). Az időügyi referensnek részt kellene vennie az önkormányzati döntéseket megelőző döntés előkészítési folyamatokban, így az illetékes bizottság munkájában. Véleményem szerint munkájáról éves beszámoló keretében az önkormányzat rendszeresen pontos képet kapna a megye területén működő ellátások, szervezetek, intézmények civil szervezetek problémáiról, fejlesztési igényekről, az elmúlt évben végzett munka jellegéről. Az Időügyi referensnek tehát első sorban koordináló szakmai szerepet szánok. A megyei időügyi referensek pedig szakmai kapcsolatban lennének az országos Időügyi referenssel, aki továbbítaná az idősokkal kapcsolatos lehető legszélesebb körű, ugyanakkor helyzetéből adódóan speciális szakmai kérdéseket az illetékes Minisztérium felé. Tekintettel a világban, Európában és a Magyarországon lezajló társadalmi előregedési folyamatokra, az abból adódó problémákra az Időügy (általam már másutt is kiemelt) tudatos, rendszerbe foglalt megjelenése és kommunikációja ezáltal is biztosítva lenne. Az időügyi referens tudatosan „kapcsolná be” és építene a minőségirányítást működtető intézményekre, azok mérési eredményeire.

Az idősök érdekében tevékenységet végző civil szervezetekkel valamennyi önkormányzat gyümölcsöző kapcsolatot ápol.

Az önkormányzatok többsége különös hangsúlyt fektet a prevencióra, a különböző egészségügyi szűrésekre, felvilágosító előadások, ezzel összefüggően pedig sport napok, sport programok szervezésére.

Meglátásom szerint fontos lenne a még otthonukban élő idős személyek rendszeres kérdőíves felmérése az egyes szociális alap-, illetve szakosított ellátások fejlesztési szükségességéhez és irányainak meghatározásához kapcsolódóan. Ehhez kapcsolódóan emelem ki a Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata által tett azon kijelentést, mely szerint: a legnehezebb feladat azon szakemberek megtalálása, akik „mint az önkormányzat szemei” felmérik az igényeket és képesek tovább adni a feladatokat.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az időügyi cselekvéseknek, aktivitásoknak, elsősorban azok minőségének az egyes megyéket tekintve közelíteniük kellene egymáshoz.

Fontos szerep hárul az önkormányzati képviselőkre, polgármesterekre a tekintetben, hogy egy települést, településrészt, városrészt, várost, megyét hogyan „szólít meg”. Itt elsősorban a tisztségviselők aktivitására gondolok (elérhetőség telefonon, e-mailben, fogadóórák, közmeghallgatás, fórumok stb. keretében)

Igen fontos és kiemelendő gesztus az idősökről való megemlékezés fajtája és minősége: 90 éven felüliek, „kerek évfordulások” megköszöntése, házassági évfordulókról való megemlékezés (ezüst, arany, gyémántlakodalom), Idősök Világnapja, Idősök hete, illetve hónapja (október) programsorozat.

Általam példaértékűnek **(átveendőnek) tartott kezdeményezések összefoglaló áttekintése:**

Békés esetében kiemelendőnek tartom a „köz-célú munkával az idősökért” programját, mely alatt kisebb házkörű munkák elvégzésében való segítséget értik.

Hajdúböszörményben kiemelendő kezdeményezésnek tartom az Időügyi Tanács és a Máté-Pipó Segítő Bt. közötti együttműködést. A Bt. alacsony szolgáltatási áraival elsősorban a kisnyugdíjasok körében vállal kisebb házkörű munkákat, javításokat.

Békésesaba Megyei Jogú Város Önkormányzata az idősellátásban dolgozó szakemberek megbecsüléseként 2000-ben kiváló szociális munkás kitüntetést alapított, melyet minden évben egy közösség, illetve egy személy részére oszt ki.

Kiemelendőnek tartom Jász-Nagykun-Szolnok Megyében a Megyei Könyvtár idősök érdekében végzett aktivitását (rendszeresen szervezett internetes tanfolyamok, idősök részvétele a helyismereti kutatómunkában, hagyományörzésben)

Az országos „Idősbarát Önkormányzat” Díj mintájára egyes megyéken belüli „Idősbarát Önkormányzat” meghirdetése, díjazása és elismerése (Jász – Nagykun – Solnok Megyei Önkormányzat)

Idősbarát önkormányzati szemlélet kialakításához ajánlások meg fogalmazása a települési önkormányzatok számára (Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Önkormányzat).

Néhány önkormányzat (Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata) kiemelte az önkéntesség jelenlétét, szerepét, jelentőségét, igényét (például Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata). Az idősök ellátását végző intézmények esetében fontos szerepe lenne az egyes képzőintézményekkel való együttműködési megállapodások megkötése. Önkéntes centrumot véleményem szerint minden városban be lehetne indítani építve az idősekre gyermekfelügyelet, főzés, gyermek óvodába, iskolába kísérése, közös játszás stb. tekintetében)

Idősügyi Alap létrehozása az önkormányzatok esetében ugyancsak megfontolandó lenne (lásd Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Önkormányzat).

Azt is kiemelendőnek tartom (mint például Budaörs Város Önkormányzata, valamint Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata), ha egy önkormányzat kinyilvánítja, hogy **nyitott** minden idősüggyet érintő, élet-színvonalat javító kezdeményezésre.

Positívnak tartom Szolnok Megyei Jogú Város esetében, hogy csatlakozott a „Covenant of Mayors” (Age Platform Europe) által kezdeményezett mozgalomhoz, mely célja az idős-barát környezetet teremtő európai városok egyesítése.

Makó Város Önkormányzata is figyelembe veszi más városok innovatív gyakorlatait.

Idősek által kedvezményesen igénybe vehető szolgáltatások kialakítása (kedvezményekre jogosító klubkártya) Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata (2008)

Zalaegerszeg Megyei Jogú Város tekintetében pozitív példa az intézményekben élő idősök napi aktivitásának fenntartása érdekében, hogy a helyi főiskolás gyógytornász hallgatók gyakorlatuk keretében látogatják az intézményeket. Illetve fontos annak ténye is, hogy a város rangos, idősellátással foglalkozó konferenciának adott otthont.

Meglátásom szerint az egyes, elsősorban nagyobb (városi, megyei) önkormányzatok szociális, egészségügyi, kulturális feladatainak ellátásakor, illetve megszervezésekor, az egyes együttműködési formákban rejlő erőforrások hatékony kiaknázásakor rendkívül fontos szerepe van az önkormányzat **koordinációs képességének, együttműködésre, partnerségre való hajlandóságuknak**. Itt kiemelném Jász-Nagykun-Szolnok megyét, aki ugyan közvetett feladatellátással, de remek koordinálással tevékenykedik az idősök érdekében (pl. Megyei Könyvtár tevékenység). Az egyes feladatok ellátásakor fontos szerepet tulajdonítok az önkormányzatokon tisztséget, egyes pozíciókat betöltők személyiségi kvalitásainak, az általuk képviselt értékeknek, személyes elhivatottságnak.

Az általam fentebb már részletezett idősügyi referens szerepkörének „elterjedésének” nagy jelentőséget tulajdonítok.

Az önkormányzati együttműködések kialakításakor fontos szempontként kellene jelen lennie az egymástól való kölcsönös tanulásra való hajlamnak, a példaértékűségekre való törekvésnek, az újszerűség-, és kreativitás iránti hajlandóságnak.

Az egyes önkormányzati döntéshozási folyamatokat megelőzően minden esetben építeni kellene kérdőíves felmérések eredményeire, az önkormányzatokkal az idősök érdekében együttműködő szervezetek véleményeinek, javaslatainak begyűjtésére, azok feldolgozására. Véleményem szerint így valósulhat meg az idősök érdekeit és szükségleteit szem előtt tartott hatékony együttműködés és partnerség.

Ehhez azonban szükség van a területet – az idős gondozást tekintve – átfogó szakminiszteri um hathatós, ugyancsak példás koordinálási képességére, a problémák, igények, szükségletek iránti érzékenységre és ismeretere, továbbá az egyes fejlesztési tervek elkészítése előtt az ország minden területéről a terület jellemzőinek begyűjtésére. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az idős-ellátás, idős gondozás iránt elkötelezett és annak minden szegmensét ismerő és az érdekeket hatékonyan képviselni tudó szakemberekre.

Fontosnak tartom az „Idősbarát Önkormányzat” Díjat nyert önkormányzatok két évenkénti utókövetését azzal a szándékkal, hogy megmaradtak, illetve bővültek – e az idősök számára biztosított feladatok, szolgáltatások, programok. Fontos tartanám továbbá az önkormányzat lakosságára alapján, sávosan kategorizálni a pályázati kiírást, az egyenlőtlenségek elkerülése végett. Hiszen hogy is lehet egy megyei jogú város idősellátási rendszerét, az időseket érintő programokat, az ellátásukra szakosodott szervezeteket összehasonlítani egy községi önkormányzat adott esetben valóban kiemelendő, példaértékű tevékenységével.

ZÁROL EVELIN

Felhasznált irodalom

Széman Zsuzsa: Ki az idős? Az öregedés különböző szempontjai. Esély 2008/3.pp: 3-15.

Spéder Zsolt (szerk.), Bálint Lajos, Földházi Erzsébet, Gödri Irén, Kovács Katalin, Makay Zsuzsanna, Monostori Judit, Murinkó Lívია, Pongrácz Tiborné (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): Demográfiai jövőkép. Magyarország demográfiai jövőjét meghatározó tényezők alakulásának áttekintése és értékelése a fenntarthatóság szempontjából. Budapest, 2011. május

Budapest Főváros XIII. kerületi Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2005.

Hajdúböszörmény Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2006.

Jász – Nagykun - Szolnok Megyei Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2006.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2006.

Budaörs Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2007.

Makó Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2007.

Budapest XVIII. Kerület Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2008.

Tokaj Város Önkormányzata,

Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2009.

Budapest III. kerület Óbuda – Békásmegyér Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2010.

Nagykőrös Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2010.

Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2012.

Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2013.

Budapest I. Kerület Budavári Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2013.

Budapest Főváros VIII. Kerület Józsefvárosi Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2013.

Jegyzetek

1. Széman Zsuzsa: Ki az idős? Az öregedés különböző szempontjai. Esély 2008/3.pp: 3-15.

2. Spéder Zsolt (szerk.), Bálint Lajos, Földházi Erzsébet, Gödri Irén, Kovács Katalin, Makay Zsuzsanna, Monostori Judit, Murinkó Lívია, Pongrácz Tiborné (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): Demográfiai jövőkép. Magyarország demográfiai jövőjét meghatározó tényezők alakulásának áttekintése és értékelése a fenntarthatóság szempontjából. Budapest, 2011. május pp:86-105